

Een spiegel toont niet alleen je uiterlijk

We gebruiken bijna elke dag de spiegel om even naar onszelf te kijken. Maar de spiegel heeft veel meer (verborgen) betekenissen. Hier een semiotisch onderzoek.

Niet zomaar een voorwerp

Een spiegel hangt meestal al jaren in de badkamer of in de hal, het toilet en voor een narcist ook in de woon- en slaapkamer. Toch reflecteert een spiegel meer dan alleen onszelf. Kijk maar wat beroemde filmregisseurs met spiegels doen. In het horror genre treedt de spiegel vaak op als hoofdfiguur ('Oculus' van Mike Flanagan uit 2013). De hoofdpersoon raakt totaal in de ban van de spiegel en allerlei gedaantes stappen uit de spiegel de kamer in en de uiteindelijke moord is niet door de bezeten hoofdpersoon begaan maar "het was de spiegel". Politie mannen voeren de schreeuwende protagonist af. Neem Alfred Hitchcock die in de "The Wrong Man" (1956) de persoonsverwisselingen met behulp van gebroken spiegels weergeeft of "Psycho" (1960) waar de moordenaar en het slachtoffer vóór de moord telkens in spiegels alvast bij elkaar lijken te worden gebracht. Voorafgaand aan de beroemde douchescene besluit de dievegge toch het gestolen geld terug te brengen en dat doet ze staand voor de spiegel: het goede en het kwade gewogen in het spiegelglas. Het adagium van Hitchcock is: de film ben jezelf (spiegel dus). William Shakespeare verklaart aan zijn toneelspelers het karakter van Hamlet (act III, scene 2): "The purpose of playing...is to hold, as 'twere, the mirror up to nature". (Wat we zien op toneel is wat we ook in ons eigen leven zien)

In het volksgeloof dek je een spiegel af in het huis van een dode. Zwarte floers voorkomt dat de ziel van de overledene, los van het lichaam, zichzelf in de spiegel kan zien samen met een nog levende want dan zou de dode de ziel van die persoon met zich mee kunnen nemen naar het rijk van de geesten. Een andere opvatting was dat de dode van zichzelf zou kunnen schrikken en dat betekent dat er spoedig een nieuw sterfgeval in het huis zal komen. Schrik niet, in Nederland was dit gebruik om de spiegel af te dekken tot in 1964 zeer normaal. [01] Overigens is er ook een psychologische verklaring voor het gebruik: je voorkomt in de spiegel de confrontatie met het eigen diepe verdriet. Nu we het toch over psychologie hebben, er bestaat spiegeltherapie (Universiteit van Bath) die ingezet wordt bij chronische pijnen. Reumatoloog Candy

McCabe toont in (meerdere) spiegels de lichaamsdelen waar geen pijn zit, bijvoorbeeld de arm waar het gips vanaf is maar die nog wel pijn doet (fout signaal tussen de hersenen en het pijnlijke lichaamsdeel). De patiënt beweegt in de spiegel de gezonde arm maar in de spiegel lijkt het de pijnlijke arm. Zo worden de hersenen geconditioneerd dat er geen pijn in de andere arm (buiten beeld) meer is. [02]

Laten we de kunsten niet vergeten: het beroemde schilderij van Jan van Eyck uit 1434 "Het huwelijk van de Arnolfini's" waar op de achtergrond een spiegel hangt (het goddelijke oog), die toont wat niet te zien is, namelijk de ruggen van het huwelijkspaar en de kijkers naar het huwelijkspaar die in de deuropening staan – het is een van de ontelbare schilderijen

En zo komen we weer uit bij de spiegel als symbool van vanitas, ijdelheid. We kijken in de spiegel om van onszelf te houden. In de oudheid kennen we de mythologische figuur Narcissus en hij werd verliefd op zijn eigen spiegelbeeld. Maar elke keer als hij zijn spiegelbeeld op het gladde wateroppervlak wilde kussen verdween het om langzaam weer terug te keren. In de Bijbel lezen we dat Mozes in opdracht van God van vrouwen spiegels een wasbekken moet maken. Hij weigert in eerste instantie want dat zijn profane vrouwen-dingen, dus ijdelheid. God eist dan van hem om het wasbekken toch te maken want door de spiegels konden de vrouwen zich opmaken om zo de mannen te verleiden. En dat was goed in de ogen van de Heer want daardoor zijn er veel kinderen geboren. Mozes

Socrates! Een spiegel of iets dergelijks." Dat is precies de vergelijking waarvoor hij het beeld van de spiegel nodig heeft. Socrates zegt: "Zo kan dan ook het oog zichzelf zien door naar een ander oog te kijken, en wel naar het uitmuntendste deel daarvan: datgene waardoor het ziet." (De pupil dus). En zo is het ook met de ziel want wil je jezelf echt leren kennen, dan dien je je te richten naar een andere ziel als in een spiegel en daarin de kennis van het goddelijke ontdekken. [04] Definitief rekent Plato af met de spiegel als vanitassymbool, de spiegel dient hier als instrument voor zelfkennis door naar de ander te kijken en speciaal naar het goddelijke te zoeken.

De spiegel in de psychologie Het boek 'Through the looking glass' van Lewis Carroll uit 1865

© Ton van Til, Amsterdam

waar een spiegel meer is dan alleen spiegelende reproductie.

Geschiedenis van de spiegel

De eerste spiegels werden gemaakt uit obsidiaan, een gepolijst glasachtig vulkaansteen. De Egyptenaren fabriceerden met langdurig gepolijst platgeslagen koper of brons spiegels. De Etrusken in Italië namen dat van hen over. Het waren rituele voorwerpen voor vrouwen. De Romeinen konden glasblazen en maakten van glas gebogen spiegels. In de middeleeuwen ontdekten ze het bestaan van kwik met de ernstig giftige spiegels als gevolg. De 19de eeuw bracht de zilverspiegel voort. Eind 18de eeuw weten we door beschrijvingen van diverse boedelinventarissen dat spiegels duur en statussymbolen waren. In die tijd kregen de huizen ook verschillende kamers met verschillende functies. En zo ontstonden de boudoirs waar vrouwen met behulp van spiegels aan 'uiterlijke zelfbeschouwing' konden doen.

gaat aan het werk. [03]

Spiegel als bron van kennis

In het oude Egypte staat de spiegel voor 'leven' en wordt afgebeeld door het hiëroglief 'ankh' (𓀀), dat een gestileerde spiegel lijkt. De schepping is als een spiegel van Gods wezen. In de spiegel zie je je ware aard – daarin wordt je ziel gevangen. Rond 430 voor Christus schrijft de Griekse filosoof Plato het gesprek tussen Socrates en de nogal domme en niet helemaal eerlijke politicus Alcibiades op. Socrates probeert hem de essentie van wijsheid bij te brengen. Hij refereert aan de spreuk op de tempel van Delphi 'Ken Uzelf' en hij varieert met 'Bekijk uzelf'. Dan laat Plato Socrates vragen: "laten we ons dus bezinnen op de vraag: wat is onder de bestaande dingen datgene waarin we, als we erin kijken, tegelijk met dat wezen ook onszelf zouden zien?" En het gezicht van Alcibiades zal hebben opgelicht want hij wist het antwoord: "Dat is toch duidelijk,

beschrijft de avonturen van Alice. Zij stapt door de spiegel in een absurde fantasie van de omgekeerde wereld. De spiegel fungeert hier als een deur naar je onderbewustzijn. Dan zijn we natuurlijk niet ver van de theorieën van Sigmund Freud verwijderd. Ons onderbewustzijn wordt volkomen beheerst door onder andere de lust en de begeerte. Laten we dat voor wat het is. De Franse filosoof Jacques Lacan (1901-1981) bouwt voort op de theorieën van Freud. Hij spreekt van het 'spiegelstadium': een kind in tegenstelling tot bijvoorbeeld een chimpansee herkent zich als beeld (inmiddels een achterhaald idee, lees noot [05] over de beroemde spiegeltest). Enerzijds is de herkenning van het spiegelbeeld de bron van de vorming van het Ideale Zelf. Anderzijds staat dat beeld ook buiten onszelf en is dus ook een bron van vervreemding. Om dat element van 'vervreemding' te illustreren, pak ik het mythische verhaal over

de Griekse kind-god Dionysos erbij. Hij wordt verleid en weggelokt door de Titanen met toegeworpen speelgoed en een spiegel. De kleine Dionysos kijkt met verbazing naar zijn beeltenis. Dat is het moment waarop zij hem doodsteken. Maar zijn vader Zeus is woedend en doodt met zijn bliksem de Titanen. En uit de as en met de goddelijke vonk in het dode hart van Dionysos creëert Zeus een nieuwe mens, goddelijk (door de vonk van Dionysos) en aards (door de as van de moordende Titanen) tegelijk. En dat dienen wij te doen als wij in de spiegel kijken: niet opzoek naar de aardse ik maar naar het goddelijke in jezelf om zo net als Dionysos herboren te worden. Dionysos verlangde al kijkend in de spiegel naar een 'ontdubbeling', de onheerbare verdeeldheid van zowel mens als wereld. Dat is gelijktijdig een ervaring van vervreemding. [06] Terug naar Lacan, die drie orden noemt waarbinnen de mens zijn weg dient te zoeken. Allereerst de Imaginaire orde, die van begeerte en fantasie. Hierin zit de mens gevangen in ontelbare beelden die dagelijks over ons worden uitgestort. De tweede noemt hij de Symbolische orde: dat zijn alle netwerken waar je vanaf je geboorte in terecht komt zonder daar invloed op te hebben gehad. Dat is je cultuur, je taal en je sociale omgeving. De laatste is de Reële orde: de objectieve buitenwereld maar tevens een Transcendente orde want hij is grotendeels onkenbaar. Zo te zeggen zal je in deze orde in vervreemding zoeken naar het goddelijke in die orde. De zoektocht om te 'ontdubbelen' is begonnen.

Ik ben IK

Als klein kind is er geen ont-dubbeling. Jij bent de wereld. Doe maar je handen voor je ogen, dan ben je onzichtbaar want zelf zie je niks. Je valt samen met alle dingen gelijk in het gedicht uit 1925 'Marc groet 's morgens de dingen': Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem ploem ploem dag stoel naast de tafel dag brood op de tafel dag visserke-vis met de pet etc. etc. [07] Maar er komt in ieder mensenleven het moment dat je ontdekt dat jij een individu bent, dat je niet samenvalt met alles om je heen. In de psychologie is daar nauwelijks over geschreven, voor het eerst in 1961 door Herbert Spiegelberg (die achternaam kan toch geen toeval zijn!) "On the I-am-me experience in childhood and adolescence". Het is slechts 2x herdrukt. Nu in de hedendaagse psychologie is dit thema belangrijk geworden

lees hiernaast verder ►

Kunstcafé Prins Alexander

Naar idee van Herman Schouwenburg werd er in het afgelopen Kunstcafé Prins Alexander (1 november jl.) voor het eerst een zgn portfolio-avond gehouden. Op 5 tafels, met per tafel 8 deelnemers, was het onderwerp van gesprek het creëren van kunst door één bepaalde lokale kunstenaar, die daartoe al zijn/haar werk in foto's, showboeken, portfolio's had uitgesteld. Aan de tafels bewondering en ook leermomenten van kritische collega-kunstenaars, waar de betreffende kunstenaar weer mee verder kon. Aan de 5 tafels, kunstenaars Els Mulder, Flip Kolet, Herman Schouwenburg, Joanne DeBrass en fotograaf Henk de Jong. Normaal presenteren in het

kunstcafé de Kunstenaars hun echte werken aan een grote groep. Deze intieme en directe vorm werd door iedereen zeer op prijs gesteld en zal binnenkort worden herhaald, met andere kunstenaars. De Kunstkring Prins Alexander telt in totaal bijna 90 leden-kunstenaars. Het kunstcafé is maandelijks op de 1ste dinsdag van de maand in het Huis van de Wijk (Molschoop) aan de Sigrid Undsetweg 300 in Ommoord. Leden van de Kunstkring worden voor deze avonden uitgenodigd, maar belangstellenden voor beeldende kunst zijn eveneens van harte welkom.

Info; Peter Buisman
06 44 360156

Drukke gesprekken aan de tafel van Flip Kolet.

Meld je aan voor de nieuwsbrief Rotterdam Wijknieuws

Elke twee weken in uw mailbox. Zo blijft u op de hoogte van wat er in uw buurt gebeurt. Bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, groen, bewonersinitiatieven, de gemeente en zorg en welzijn in uw wijk. Een nieuwsbrief voor alle Rotterdammers over alle Rotterdamse wijken.

In de Stadskrant vindt u elke twee weken twee pagina's over alle wijken.

U kunt zelf aangeven van welke onderwerpen u nieuws wilt ontvangen via uw email adres.

Voor de wijken Prinsenland en

Het Lage Land is er bijvoorbeeld de Energie Prinsenland en Het Lage Land nieuwsbrief.

In deze nieuwsbrief leest u alles over duurzaam in Prinsenland en Het Lage Land. Via deze nieuwsbrief houden we u op de hoogte van het laatste nieuws en ontwikkelingen. Onderwerpen zoals aardgasvrij, zonne-energie en energiebesparing staan in deze nieuwsbrief. De nieuwsbrief verschijnt 1 keer per kwartaal.

Interessant?
Kijk dan op www.nieuwsbrievenrotterdam.nl en meld u aan!

Pop-up fototentoonstelling in het Prinsenpark brengt eerbetoon aan uitblinkers van de wijken Prinsenland, Lage Land en 's-Gravenland

Bewonersinitiatief 'Uitblinkers van 't Land'

Tijdens de pop-up fototentoonstelling in het Prinsenpark in Rotterdam worden in januari 2023 negen inwoners van de wijken Prinsenland, Lage Land en 's-Gravenland in de spotlights gezet.

Het bewonersinitiatief 'Uitblinkers van 't Land' van Sjoerd Joosen, zelf inwoner van de wijk Prinsenland, heeft genoeg stemmen gekregen om gerealiseerd te worden. De fototentoonstelling brengt een eerbetoon aan inwoners, jong en oud, die veel betekenen in deze wijken. Joosen: "Ik hoop dat de verhalen van deze uitblinkers inspirerend zijn voor iedereen die in het park komt en bijdraagt aan de samenhang in de wijken".

Voordragen

Bewoners van de wijken Prinsenland, Lage Land en 's-Gravenland kunnen zelf mensen voordragen voor de fototentoonstelling. Tot uiterlijk zondag 20 november 2022 kun je jouw uitblikker voordragen door een mail te sturen naar uitblinkers@sjoerdjoosen.nl. Vertel wie jouw uitblikker is en waarom. Sjoerd Joosen maakt zelf een selectie van negen inwoners: "Ik hoop dat mijn

mailbox volloopt met bijzondere verhalen uit de wijken. Van jong tot oud. Iemand kan op zoveel manieren uitblinken. Het kan ook iets kleins zijn. Er zitten geen voorwaarden aan, behalve dat jouw lokale held natuurlijk woont in Prinsenland, Lage Land en 's-Gravenland. Uiteindelijk worden er negen inwoners geportretteerd, maar ik beloof dat alle inzendingen op een leuke manier terugkomen bij de opening".

Opzet fototentoonstelling

In december fotografeert Sjoerd Joosen de negen inwoners. Zijn buurman Ronald Brouwers, voormalig adjunct-hoofdredacteur bij RTV Rijnmond, helpt mee met het opschrijven van de verhalen. Uiteindelijk worden de foto's samen met de verhalen getoond op grote borden verspreid door het Prinsenpark. De tentoonstelling staat gepland van zaterdag 14 t/m zondag 29 januari 2023.

Feestelijke opening zondag 15 januari

Op zondagmiddag 15 januari 2023 wordt de pop-up fototentoonstelling feestelijk geopend in het Prinsenhof, het Huis van de Wijk in Prinsenland.

Over Sjoerd Joosen

Sjoerd Joosen is vanaf 1 november werkzaam bij de Hogeschool Rotterdam als contentmaker/wetenschapsjournalist. Daarnaast is hij theatermaker en vormt hij samen met zijn kompaan Jeroen de Jager het cabaretduo Joosen en de Jager. Hij woont sinds de zomer van 2020 met zijn gezin in Prinsenland: "Ik ben samen met mijn vrouw en 2 kinderen tijdens de coronapandemie naar Prinsenland verhuisd. Door alle lockdowns hadden wij weinig contact met de buurt. Een paar weken geleden heb ik samen met een buurvrouw een straatborrel georganiseerd. Dat was een groot succes! Dit initiatief gaat een stap verder. Ik kijk ernaar uit om de voorgedragen uitblinkers te leren kennen. Ik ga samen met mijn buurman Ronald mijn uiterste best doen om er mooie portretten van te maken, zodat ze zoveel mogelijk mensen uit de omliggende wijken worden geïnspireerd".

Heb je een vraag of suggestie? Of zou je het leuk vinden om mee te helpen aan de tentoonstelling? Schroom niet en stuur een mail naar: uitblinkers@sjoerdjoosen.nl.

► vervolg van pagina 4

door de verschijning van het boekje "Ik ben ik". Daarin gaat het over het moment dat je ontdekt als kind dat je een individu bent. Zo beschrijft iemand het moment dat hij van zijn vader een elektrische trein kreeg. De locomotief met wagons draait rondjes op de rails. Plots ziet hij dat zijn vader op een van de wagonnetjes zijn naam heeft

geplakt. Weg is de 'ontdubbeling', weg het samenvallen met god en de schepping, welkom het besef van vervreemding, ik ben alleen maar ik en ik ben niet de ander. Laat dat moment nu net de ontdekking van onze medemenselijkheid zijn: "Het is het intense besef van de eigen individualiteit die me doet realiseren dat ik IK ben, en wat pijn, vervolging en dood betekent voor een 'ik'." [08]

Reageren? rikoelfzema@gmail.com Dit artikel digitaal? www.rikoelfzema.nl (klik op 'Over mijn publicaties')

Dit artikel is gebaseerd op de volgende boeken:
[01]= De geschiedenis van de laatste eer in Nederland, H.L. Kok (1990) blz.155 e.v.
[02]= Psychologie magazine. Ik ben zo dom geweest geen jaar en nr. op te schrijven. Artikel opvraagbaar bij schrijver dezes.
[03]= boek Exodus 38
[04]= Alcibiades, Plato verzameld werk III (1980), blz.57-58
[05]= inmiddels achterhaald idee: in 1970

verzon Gordon G. Gallup jr. de 'spiegeltest'. Hij liet dieren voor de spiegel staan met ergens op hun lijf een sticker geplakt. Wanneer het dier zichzelf herkent, zal het de sticker als wezens vreemd ervaren en hem weg halen. Herkent het dier niet zichzelf dan ervaart hij het spiegelbeeld als een ander en laat hij de sticker zitten. Ter controle plakte Gallup ook een sticker ergens op de rug van het beest. Dit ter controle dat het weghalen van de sticker niet gebeurde omdat hij irriteerde of jeukte bijvoorbeeld. Zo bewees Gallup als eerste dat ook dieren over een zelfbewustzijn beschikten. Maar niet alle dieren slaagden voor de spiegeltest. Bonobo's, chimpansees, gorilla's, orang-oetans, tuimelaar dolfijnen, orka's, olifanten, eksters en de poetslipvis slagen met vlag

en wimpel. Overigens: kinderen herkennen zich in een spiegel tussen de 1,5 - 2 jaar. [06]= Door die aandacht voor Dionysos, stuitte ik op het boek "Im Spiegel des Dionysos: Pier Paolo Pasolinis 'Teorema'" van Katrin Holthaus (2001). Nooit realiseerde ik mij de verbintenis tussen deze mythe en de Italiaanse filmregisseur. Lang geleden schreef ik over hem. Dat verhaal gaat over vervreemding en heling. Misschien toch interessant het uit de mottenballen te halen: <https://www.rikoelfzema.nl/wp-content/uploads/2019/12/over-films-van-pier-paolo-pasolini.pdf>
[07]= Verzamelde gedichten, Paul van Ostaïjen (1992), blz.449
[08]= Ik ben ik, Dolph Kohnstamm (2002), blz. 176